

Mistä Tornion ja Muonion jokialueiden suomalainen asutus on peräisin?

Maamme asutushistoriaa koskevien kysymysten käsittelyssä ei ole toistaiseksi vakavasti pyritty käyttämään hyväkseen niitä apuneuvoja, joita kielitiede saattaa näiden seikkain valaisemiseksi tarjota. Historiallisten todistuskappalten lisäksi on vain vähäisessä määrässä muualta saatuihin tosiasioihin turvauduttu, ja kun kielitieteen alalta niitä on saatu, on paikannimien tutkimus varmaan ensi sijassa mainittava. Sillä murteiden äänneasun tutkimus, joskin se meillä on yhäti ollut elpymässä, on tuottanut vallan mitättömiä lisää asutushistorian tuntemiseen. Ja murteiden sanaston tutkimusta tämän yhteydessä ei kannata mainitakaan.

Yhtenä syynä siihen, että murretutkimukset eivät suuremmassa määrin ole kartuttaneet asutushistoriallisten olojen tuntemista, on puuttuva tietoisuus näiden molempain tutkimushaarain yhteenkuuluvaisuudesta. Toiselta puolen meikäläiset murteentutkijat ovat sangen vähän huomiotaan asutushistoriaan kohdistaneet; toiselta puolen historioitsijoilta tavallisesti puuttuu edellytyksiä menestykselliseen kielisten todisteitten tarkisteluun. Eikä vain puuttuvan murteiden tuntemisen takia. Jotta näet murretutkimus todellakin voisi valaista vanhimpia asutusoloja, sen täytyy olla historiallista murretutkimusta. Kuvaileva, deskriptiivinen murretutkimus ei ole niin omiaan viemään tällä alalla varmoihin tuloksiin. Olettakaamme, että kansanheimo on monia vuosisatoja sitten, ehkäpä vuosituhat taaksepäin

ajassa haarautunut eri tahoille. Silloin sen alkuperäinen kieli tämän ajanjakson kuluessa on voinut jakaantua kahteen tai useampaan murteeseen, jotka niissä tapahtuneen erikoiskehityksen kautta ensi katsonnalla näyttävät olevan suhteellisesti kaukana toisistaan. Murteiden todellisen suhteen selville saamiseen pelkästään deskriptiivinen tutkimus ei riitä, historiallisen murretutkimuksen valossa on murteiden eroavaisuuksia tarkastettava ja osotettava, perustuvatko ne vanhoihin vai myöhäisiin äänne muutoksiin. Jos tätä tietä on todistettu murteiden äänneasu ennen oletettua eroa samaksi, on oletettava yhteistä alkuperää, jos se on todistettu erikaltaiseksi, silloin murteet eivät oletettuna aikakautena ole olleet yhtä murretta, tai ne ovat ainakin vaikutuksia muualta saaneet.

Kysymystä Peräpohjan asutuksen alkujuurista ovat useat tutkijat käsitelleet, etupäässä historioitsijat, joskus kielentutkijatkin. Ne eriävät mielipiteet, joihin jälkimäiset ovat tulleet, todentavat äskeiset sanamme pintapuolisen murteentuntemisen eksyttävyydestä. Toinen tutkija havaitsee Peräpohjassa kirjakielen *d*:tä vastaavan kadon ja pronominiin *mie, sie* olevan käytännössä. Murre on siis itäsuomalaista, väestö karjalaista alkuperää. Toinen tutkija huomaa kirjakielen *ts*:än vastaavan *tz*:n ja muutaman länsisuomalaisen kulttuurisanan: murteen ja väestön alkujuuret on haettava Länsi-Suomesta. Niinkin mainiot kielentutkijat kuin *A. J. Sjögren* ja *M. A. Castrén* ovat tarkemmin mielipidettään perustelematta olettaneet Peräpohjan väestöä itäsuomalaisiksi, jälkimäinen mainiten sen olevan savolaisten, karjalaisten ja lappalaisten sekoitusta. Sitä vastoin *A. Varelius* ja jotkut nuoremmat tutkijat ovat pitäneet murretta länsisuomalaisena. Lähteiden niukkuus ja epävarmuus on tehnyt sen, että historioitsijakaan keskenään eivät ole näistä asioista yksimielisiksi päässeet.

Mitä historialliset lähteet tietävät kertoa Peräpohjan muinaisista asunto-oloista?

Puhumattakaan lappalaisista, jotka täältä samoin kuin eteläisemmiltä mailta ovat saaneet väistyä uutisasutuksen tieltä ja joiden olemassa-olon todisteita Peräpohjan kivikauden esineet varmaankin ovat, on ylimuistoisina aikoina, seudun monista germaanisiperäisistä paikannimistä päättäen, täällä ollut germaalainen ranta-asutus olemassa. Mutta nämä molemmat kansallisuudet täytyy murretutkimuksen vaieten sivuuttaa, sillä nykyisen väestön kieli ei voi valoa heittää näihin muinaisiin asutusvaiheisiin.

Ensimäisiä tietoja suomalaisesta kansanheimosta, joka Peräpohjolassa on asunut, antavat skandinaavilaiset tarut. Ne näet ker-

tovot tuosta hämäläisestä kveenein eli Kainuun kansasta, jonka asuma-alueeksi lukuisten paikannimien: Kainuunselän, -meren, -järven, -joen, -saaren, -pitäjän, -kylän y. m. perustuksella on arveltu Ruotsin Länsipohjaa ja Pohjanmaan pohjoisosaa. Tällä alueella mainitaan kainulaiset ensiksi 8:nnellä vuosisadalla, kerrotaanpa vielä 11:nnellä vuosisadalla heidän vallastaan, mutta sen jälkeen kaikki tiedot heistä loppuvat.

Millä tavalla kainulaiskansa hävisi, sekautuiko se lappalaisiin vai muodostiko se myöhemmän uudisasutuksen kanssa nykyisen Peräpohjan väestön kantajoukon, siitä ei ole muuta kuin arveluja vain. Niinikään on tämän kansan alkuperä hämärän peitossa. Otaksuttavaa on, että kainulaiset olivat Vienen meren puolelta Kemijokea pitkin tulleet Venäjän karjalaisia. Vaan toiset tutkijat ovat sitä mieltä, että kainulaiskansa ei ollut yhtä heimokuntaa, vaan että pohjolan kainulaisasutus etelämpänä oli hämäläistä, pohjoisempaa karjalaista.

Oli kuinka oli — kainulaiskansa on siis hävinnyt tietymättömiin. Kuluu joitakin aikoja, ja pohjan perillä tapaamme pirkkalaiset, joiden nimi ensi kertaa esiintyy historiallisissa asiakirjoissa v. 1328. Silloin mainitaan myöskin heidän veronalainen elinkeinonsa, lapinkäynti, jota 13:nnestä vuosisadasta asti ovat harjoittaneet ja jolleka ei kenkään esteitä rakentaa saa. Myöhemminkin mainitaan pirkkalaiset useita kertoja vanhoissa asiakirjoissa.

Keitä nämä pirkkalaiset ovat? Ruotsalaista vai suomalaistako alkuperää? Onko heidän nimensä johdettava skandinaavilaisesta *birk*, *bjark* sanasta, joka merkitsee kauppaa ja jonka mukaan *birkarlar* tietäisi kauppamiehiä? Että Pirkkala pitäjän ja (Harjavallassa) kylän nimenä ⁴⁾ on yhteydessä pirkkalaisten kanssa, on sanomatta selvää. Mutta ovatko nämä pirkkalaisille antaneet vai niiltä saaneet nimensä?

Monet historioitsijat ovat, luulemma hyvillä syillä, hylänneet olettamuksen pirkkalaisten ruotsalaisperäisyydestä. Sillä vaikkapa tämä nimi olisi etymologisesti asetettava yhteyteen jonkun skandinaavilaisen sanan kanssa, ei se todista pirkkalaisten skandinaavilaisuutta. Vaan useita todisteita on kyllä siihen, että Satakunnan asukkaat erittäin hyvin tunsivat Peräpohjan olot. Vuonna 1374 he piispa

⁴⁾ Pirkkalanniemi on Virtain pitäjässä. Kansan kertomuksen mukaan vene-kunta, matkalla Pirkkalan kirkolle, niemen kolidalla upposi miehineen päivineen. Siitä nimi. Vaan mahdollista mielestämme on sekin, että pirkkalaiset lapinmatkoiltaan kulkivat näitä maita, ehkäpä pysähtyivät tänne oivallisille kalavesille.

Johannes Pietarinpojan pyynnöstä todistavat, että Turun hiippakunnan rajat jo toista sataa vuotta sitten ulottuivat Kaakamaan. Sen he oman kokemuksensa ja esivanhempiensa todistusten perustuksella voivat valalla vakuuttaa. — Hämäläisistä tiedetään, että he vielä 1400 luvulla harjoittivat lapinkäyntiä¹⁾, jolloin pirkkalaisia jo vakinaisina asukkaina oli Peräpohjassa, pääpaikkoinaan Tornio, Luulaja, Piitime.

Kun siis pirkkalaisten nimi täytyy asettaa yhteyteen Satakunnassa tavattavien paikannimien kanssa, mutta toiselta puolen tiedetään Satakunnan ja Hämeen miesten hyvin tunteneen Peräpohjan oloja, vieläpä harjoittaneen lapinkäyntiä, on tuskin evättävissä se johtopäätös, että pirkkalaiset juuri olivat näitä satakuntalaisia ja hämäläisiä.

Mutta vaikka kainulaisten ja pirkkalaisten alkuperä voitaisiin varmasti tuntea, on itse pääkysymys, Peräpohjan nykyisen asutuksen alkuperä, edelleen avoinna. Onko tämä väestö — tai sen pääosa — kainulaisten jälkeläisiä, onko se pirkkalaisten jälkeläisiä, vai onko se myöhäisemmän asutuksen tulosta — näihin seikkoihin voidaan eri tavalla vastata, ja historioitsijat ovatkin niihin erilaisia vastauksia antaneet. Sitä käsitystä vastassa, että pirkkalaiset ovat perustaneet Pohjanperän nykyisen pääasiallisesti hämäläisen asutuksen ja että näiden seutujen karjalaisuus on myöhäisempää lähtöä (*Yrjö Koskinen*), on se oletus, että kainulaiset jo pohjan laskivat Peräpohjan karjalaiselle asutukselle, joka vieläkin on pohjoisessa hämäläisyyttä valtavampi, joskin Kemijoen eteläpuolella hämäläinen vaikutus on varsin huomattava (*A. H. Virkkunen*).

Siirtyessämme kielelliseltä kannalta näitä asioita arvostelemaan, rajoitamme tarkastelun yhteen murrealueeseen, Peräpohjan kaukaisimpaan, siihen, jota puhutaan Tornion ja Muonion jokialueilla sekä Ruotsin puolella. Tosin tällä alueella tavataan paikkakuntia, joiden murre tuntuvasti poikkeaa sikäläisestä yleismurteesta, mutta tällaiset alueet eivät ole niin lukuisat, että ne estäisivät käsittelemästä mainittuja seutuja yhtenä murrealueena. Läpikotaista eroavaisuutta tapaamme vasta Kemian murrealueelle siirryttäessä.

Jos sellaisen äänneilmion perustuksella, kuin että kirjakielen *ts*:ää Tornion murteessa vastaa *tt* (esim. *mettä*) koetteeksi ryhdymme tätä murretta Länsi-Suomen murteihin vertaamaan, osottautuu tämä vertailu pian hyvinkin tuottavaksi. Hakemalla niitä Tornion mur-

¹⁾ Kts. esim. *Yrjö Koskinen*, Pohjanmaan asuttamisesta ss. 118 ja 130 seur. (Suomi 1857).

teen omituisuuksia, jotka ovat sille ominaisimmat ja jotka varmasti-kaan eivät kuulu murteen myöhäisimpään kehityskauteen, voimme löytää Länsi-Suomesta maantieteellisesti tarkoin rajoitetun alueen, monissa ehkäpä useimmissa kohdin kielensä puolesta Tornion murteen kanssa yhtäpitävän.

Yksi Tornion murteen äänneasulle kuvaavimpia seikkoja on sanan toisen tavun venytys määrättyissä tapauksissa (*lähèn aläs, Pa-jäla*). Sama omituisuus kuvaa myöskin sillä alueella puhutuita murteita, joka pohjoisessa ulottuu Kokemäen jokilaaksoon ja jonka raja idässä — tarkoin emme sitä tunne — jotakuinkin kulkenee Huittisten pitäjältä etelää kohden meren rantaan. Tuon venytyksen huomaa hyvin helposti se, joka on toisilta murrealueilta kotoisin. „Kun paistaa niin että rutiisee“, matkii sen murteen ääntämistä eräs kirjailija.

Näin rajoitetulla murrealueella tavataan osittain monikon persoonapäätteinä *-(m)ma, -tta* (tai äännteitä, jotka näistä päätteistä ovat jätteinä), osittain *-(m)me, -tte*. Tornion murteessa tavataan vain edelliset. Siten jää äsken mainitusta alueesta pois *-(m)me, -tte* alue eli koko se osa, joka on varsinaisten lounaismurteiden ulkopuolella¹⁾.

Ottamalla edelleen kriteerioksi Tornion genetiivimuodostuksen, jolle *-jen* päätte on kokonaan outo, jää lounaismurteista jäljelle ainoastaan Turun ja Porin välinen alue. (Lyhykäisyyden vuoksi sitä vasta sanomme Rauman murrealueeksi).

Täällä tavataan koko sarja äänneilmiöitä, jotka ovat yhteiset Tornion murteen kanssa²⁾. Osaksi nämä äänneilmiöt ovat laajem-

¹⁾ Tietoni lounaismurteista perustuvat toht. H. Ojansuun „Suomen lounaismurteiden äännehistoriaan“. Lisäksi olen käyttänyt K. A. Avelanin käsikirjoitusta „Om dialekten i Ulfaby, Kumo och Hvittis“. Köyliön, Säkylän ja Yläneen murteista olen saanut tietoja opettajilta A. Raitiolta, J. K. Mäntylältä, T. T. Siréniltä, erinäisistä Varsinais-suomen ja Satakunnan pitäjistä useilta Jyväskylän seminaarin oppilailta.

²⁾ Muutamia tärkeimpiä mainittakoon:

$\ddot{u} > i, \check{r} > r, \check{n} > m, \check{n} > n$ (*pojalen, ymmärän, suuremat, kolmanen*);

lyhyt vokaali ensi tavua lopettavan *hn* edellä (*jähityä, huhtoa*; ilmiö on laajemmallekin levinnyt);

l kadonnut sanan lopusta, tosin Raumalla yleisemmin kuin Torniossa (*kevä, saava, tullee* = saavat, tulleet, tavataan laajemmaltikin); huom. myös: *on tietty_s_e*; *on luotut_tie*;

tyyppi *vahingon, Helsingissä*;

Imperf. mon. 3 p: *menit, annoit*;

mon. genetiviin alalla kontaminatsioonimuotoja: *kärryitten, vanhemiltten*.

mallekin levinneitä, osaksi ne ovat myöhäsyntyisiä ja vain näille molemmille murrealueille ominaisia. Toisia niistä tapaamme koko Tornion murteen alalla, toiset rajoittuvat vain määrätuille torniolaisille murrealueille.

Voisimme ehkä vieläkin jatkaa löydetyn alueen supistamista, rajoittaa sen tämän alueen eteläiseen osaan. Sillä täällä, Turun koillis- ja pohjoispuolella on *v:n* käsittely eniten Tornion murteen *v:n* käsittelyn kaltainen. Täällä tavataan muoto *koiju* (=koivu), täällä puhutaan *messinkiyöstä*, mutta nukutaan *vyöllä*, täällä tavataan sanaa alkavan *v:n* kato samoinkuin Tornion murteessa (Torn. *uoli* = vuoli, *ue* = vuode), joskin rajoitetulla alalla. Täälläpä myöskin esiintyvät muodot *vilja*, *latva* (= vitjat, latvat), ja aivan lähellä tapaamme rinnakkain *poikanin* ja *poikani* tyyppin — vieläpä jokunen yksityiskohta näiden lisäksi — kaikki samalla tavalla kuin Tornion murteessa.

Mahdollista, jopa luultavaakin on, että Peräpohjan asutus on juuri tältä alueelta lisää saanut. Mutta vain lisää. Olisi jo a priori odottamatonta, että noiden laajain alueiden asutus olisi perin rajoitetulta maantieteelliseltä alalta kotoisin. Tähän tulee vielä toinen näkökohta. Käy välttämättömäksi hakea toinen murrealue, joka on lähempänä Tornion murretta niissä kohdin, joissa tämä eroaa Rauman murteesta. Näissä eroavaisuuksissa on kyllä moniaita näennäisiä, myöhäsyntyisiä, mutta toisia sitä laatua, että ne eivät voi saada tyydyttävää selitystä lounaismurteiden perustuksella. Ja jos kerran joudumme hakemaan muita murrealueita, niin ne samalla tyydyttävästi selittävät ne erikoiset yhtymäkohdat, jotka äsken mainitsimme Tornion ja Turun pohjoisten ja luoteisten naapuripitäjään (Taivassalon y. m.) välillä oleviksi, yhtä — *v:n* käsittelyä — lukuunottamatta. Siten voimme osottaa yhtä tuntuvaan, ehkäpä tuntuvoimampaan yhtäläisyyttä Tornion ja tämän vasta mainittavan murrealueen välillä, kuin äskenmainittujen välillä onkaan.

Otamme näytteeksi ensinnä joitakin esimerkkejä Tornion ja Rauman murteiden välisistä näennäisistä eroavaisuuksista.

Tornion murteessa esiintyy *zn* heikkona vastineena yleensä kato, seikka, jolla on tahdottu todistaa tämän murteen itäsuomalaisuus. Rauman murteessa esiintyy tässä asemassa *ð*. Mutta syrjäisillä, etäällä toisistaan olevilla paikkakunnilla tavataan samantapainen, ehkäpä aivan sama *ð* äänne Tornionkin murrealueella, ja todistaa voi, että se joku vuosikymmen sitten oli laajemmallekin levinneenä. — Tornion murteessa on omituisia metatcesimuotoja (*saahreen*,

Ouhluun, menemään). Nämä ovat todistettavasti viimeisen, korkeintaan kahden viimeisen miespolven aikana valloittaneet Tornion jokilaakson Muoniosta Tornion kaupunkiin saakka ja ovat paraikaa voittamassa alaa Kemin alajuoksun varrella. Ennen näitä muotoja käytettiin *saarheen, uimhaan* ja niitä ennen *saarehen, uimahan* muotoja. Näitä viimeisiä vastaavia muotoja käytetään määrätyissä tapauksissa Rauman murrealueella. — Tornion murteessa on suhde *mettä ~ mettän*, Raumalla *mettä ~ metän*. Jälkimäinen on luultavasti ver-raten nuorta alkuperää.

Mutta, niinkuin jo mainittu on, näiden myöhäsyntyisten eroavaisuuksien lisäksi on sellaisia, jotka viittaavat paljoa vanhempiin aikoihin. Nämä ovat todistelulle erittäin tähdellisiä, sallittakoon meidän sentähden huomauttaa tärkeimmistä. Ne ovat: lounaismurteiden loppuheitto (*pitk, nok, sukkel*), sisäheitto (*suomlaine, paplas, ea > ia, (pimi, komias), uo, yö, ie > ua, yä, ia, iä (suala, tyä, miakka)*), kvantiteettisuhteet (*korkki, kerto, silttain teo*).

Viimeisen edellistä äännevuorosta lukuunottamatta nämä kaikki äänneilmiot palautuvat sangen varhaiseen aikaan. Koettaessaan näiden ikää määritellä, on toht. *Ojansuu* (Lounaismurteiden äännehistoriassa) asettanut niiden synnyn 1400 tienoille, pitäen kuitenkin loppuheittoa vanhempana, niinkin vanhana, että arvelee sen oireita tavatun jo alkusuomessa. Näistä äänneilmioiden kronologisista määrittelyistä on kuitenkin sanottava, että ne pikemmin osottavat sitä aikaa, jolloinka muutokset jo ovat murteessa varmaan olleet olemassa, kuin äänneilmioiden syntymäaikaa. Todistuksena tästä mainittakoon *ea > ia*-muutos, joka esiintyy myöskin Kemin murteessa. Mutta tämä murre on asetettava yhteyteen lounaismurteiden kanssa, — sen suhdetta näihin toivomme toisella kertaa voivamme valaista, — ja äännevuoro on siis, Kemin murteessa esiintyvänä, niin vanha, että voitaisiin hyvinkin odottaa sen esiintyvän Tornionkin murteessa.

Nämä seikat tekevät välttämättömäksi määrittelemämme alueen ulkopuolelta hakea murrealuetta, jossa nyt mainittuja muodostuksia ei ole, aluetta, joka on kielellisesti konservatiivisempaa kuin Rauman alue. Luonnollista on, että sellaisen alueen toivoisi löytyvän naapurimurteista. Ja todellakin tarjoutuu meille kaksi murrealuetta, joiden välillä on vaikea ratkaisua tehdä, täysin tarkalleen molempain murretta tuntematta. Rauman murrealueen pohjoisosaan liittyy Kokemäen jokilaakson murre, sen eteläosaan Turun lähimmät pohjoiset ja koilliset naapuripiirit. Molemmat alueet voivat selittää moniaita

niistä Tornion murteen omituisuuksista, jotka sen Rauman murteesta erottavat. Näyttää kuitenkin siltä, kuin Kokemäen murteessa olisi tärkeimpiä Tornion kanssa yhtäpitäviä äänneseikkoja, osaksi samoja, jotka Rauman murteessa nykyään esiintyvät, osaksi Rauman murteessa aikaisemmin vanhimpain kirjallisten muistomerkkien todistuksen mukaan esiintyneitä, osaksi Kokemäen ja Tornion murteille ominaisia ¹⁾).

Tarkastelumme on vienyt meidät yhtenäiselle kielialueelle, se on vienyt alueelle, jossa Kokemäen ja Rauman murteet toisensa tapavat. Täältä, edellyttäen että murrealueiden rajat ovat pysyneet jotakuinkin samoina, olettaisimme Peräpohjolan asutuksen lähteneen. Vihättävältä tämä otaksuminen tuntuu siitä syystä, että nämä samaiset seudut, Kokemäen, Euran, Köyliön tienoot, ovat Satakunnan vanhinta asutusta, sitä emäasutusta, josta muu osa Kokemäen jokilaaksoa, Punkalaitumen ja Loimaanjokien seudut ovat saaneet asukkaansa. Vähäisen lisän voimmekin, ennen mainittujen äänneilmiöiden perustuksella, olettaa Tornion jokilaakson saaneen Taivassalon seutuilta.

Vaikkapa löytämällämme alueella on runsaammin ja yksityiskohtaisempia yhtäläisyyksiä Tornion murteen kanssa kuin miltään muulta alueelta löytää voisi, on kuitenkin edelleen olemassa eroavaisuuksia, jotka selitystä vaativat. Rauman ja Kokemäen murteissa on toisinaan avonaisessa tavussa heikko aste (*halasen, taudeja*), labialiutumissuhteet eivät ole samat kuin Torniossa (*Torn. pölkään,*

1) Mainitsimme joitakin:

poss. suff. *-nin, -ni* (poikanin)

tyyppi *lainaja, vastaja*.

laloa, viljat.

pers. pron. monikon gen. *meen, teen, heen* (myös *mään* j. n. e.), jotka varmaan viittaavat paikoittain Tornion alueella käytettyihin *meän, teän, heän* muotoihin. (Punkalaitumella tavataan juuri nämä muodot).

niinen (= niiden)

imperf. *pelkäis, vastais* (Huittinen)

sv > suv (*kasuvat, rasuva*)

turhuudeni, nuoruudensa

tyihä (= tyhjä); *tehen* (= teen)

Viimeksi mainituista seikoista jotkut esiintyvät nykyään Rauman murrealueella, toiset ovat aikaisemmin siellä esiintyneet.

Supistumamuotoja sellaisia kuin *korkee, rekkee, kalluu* tavataan alueittain Tornion murteessa; aikaisemmin tavattu runsaammin.

Kuriositeettina voidaan mainita, että vaikka Kokemäen *sarraan, härrään* (varmaankin verraten myöhäistä) tyyppiä ei ole Torniossa, kuitenkin esiintyy yksi sana tähän kuuluva: *varraas*. Samoin tavataan paikoittain Torniossa illat. *tähhdään*.

köppi), inessiivin pääte *-sa*, *-sä*, abessiivin *-ta*, *-tä* (tai *-ti*), persoonapronominit Torniossa *mie*, *sie*. Emme epäile, näiden seikkain ja erikoisesti labialiutumisen ilmiöiden selittämiseksi, jotka ovat Tornion murteessa samantapaiset kuin Hämeessä, olettaa vaikutuksia itäisestä Satakunnasta tai Hämeestä saakka. Tietäväthän historialliset asiakirjat kertoa pirkkalaisista, Hämeen miehistä. Että hämäläinen vaikutus, jonka keskus ei kielellisillä todisteilla ole määrättävissä, ei ole läheskään niin intensiivinen kuin Rauman—Kokemäen, on sanomatta selvää.

Kuitenkin jää jäljelle mainituista seikoista vielä kaksi viimeistä: torniolainen abess. *-tta*, *-ttä* ja pronominit *mie*, *sie*. Emme voi muuta kuin merkitä nämä seikat kysymysmerkillisiksi. Mutta pääasia on, että ne eivät vastusta niitä päätelmiä, joita edellä olemme tehneet, eivät myöskään todista itäsuomalaisuudesta niin mitään. *Mie* ja *sie* tavataan muuallakin kuin itäsuomalaisella alueella, nim. Keski-Uudella maalla (esim. Nurmijärvellä). Agricolalla ne esiintyvät niinkään, vaikka ne tavallisesti luetaan hänen itäsuomalaisuuksiinsa. Voisiko olettaa, että nämä muodot ovat olleet aikaisemmin laajemmallakin alueella Länsi-Suomessa tavattavissa? — Vaikea on selittää pohjoisten murteiden abessiivin kahdennettua *ttä*. Sille tuskin löydämme vastinetta muualta kuin sangen rajoitetulta alueelta Kaakkois-Karjalasta, mutta tällä perustuksella ei kukaan halunne todistaa Tornion murretta itäsuomalaiseksi. Vanhimmassa suomalaisessa kirjallisuudessa on *-ta*, *-tä* yksinomaan käytettynä. Selitystä emme voi antaa — todistamatonta arvelua olisi vain olettaa, että Lounais-Suomessa olisi määrättyissä asemissa ollut *-ta*, toisissa *-ttä*, edellinen yleistetty lounaismurteihin y. m., jälkimäinen Tornion murteeseen.

Olemme rajoittaneet esityksemme ainoastaan murteen äänneihin ja muotoihin. Paikannimien ja sanaston tarkastus toisi varmaan vahvistavia lisiä esittämällemme mielipiteelle. Voitaisiin osottaa yhteisiä länsisuomalaisia kulttuurisanoja (esim. *tappaa riittä*, *mettumaari*), muita harvinaisia yhteisiä sanoja (*hlooki*, *ylisyrjänen*), vieläpä yleisesti käytettyjä sanoja, jotka kummassakin murteessa ovat harvinaisia tai outoja (*aura*, *kylpeä*).

Tornion jokilaakson asutustarut eivät sanottavaa lisävalaistusta kysymykselle anna. Vaikka nämä tarut kylläkin tietävät kertoa siitä, millä tavalla asutus jokilaaksossa on edennyt, ei, ahkerasta kyselystä huolimatta, meidän ole onnistunut saada kuin yksi ainoa tiedonanto siitä, mistä tämä asutus on lähtenyt. Kerrottiin Ylitornion Kainuun kylässä, että neljäs uutisasukas, joka oli asettunut Vittaniemen Simun

258 Mistä Tornion ja Muonion jokialueiden suomalainen asutus on peräisin?

taloon, 5 km Hietaniemen kirkkoa alemmaksi, oli ollut „Simuna Simunanpoika Korhonen Turun läänistä“. Vaikka yksityiseen tiedonantoon ei auta paljon painoa panna, on kuitenkin merkittävä, että tuon uutisasukkaan kotipaikaksi ilmoitettiin juuri Turun lääni.

Martti Airila.

